

tamadres.com

ALEV ALATLI

1944 yılında İzmir Menemen'de doğdu. Liseyi Tokyo'da American School in Japan'da okudu. Ankara'da Ortadoğu Teknik Üniversitesi Ekonomi Bölümü'nü bitirdi. Amerika'da Vanderbilt Üniversitesi'nde ekonomi, Dartmouth Koleji'nde felsefe mastırı yaptı. Canaan Koleji'nde kalkınma ekonomisi öğretim üyeliğinde bulundu. 1970-1972 yılları arasında Ankara'da Devlet Planlama Teşkilatı'nda ekonomi uzmanı olarak çalıştı. Amerika'da California Üniversitesi'nde ruhsal dilbilim araştırma görevlisi oldu. İstanbul'da Çağdaş Yayıncılık'ta *Bizim English* dergisini yönetti. *Yazko, Somut, Nokta, Sur, Türk Edebiyatı, Cönk, İnsan ve Teknoloji* dergilerinde incelemeleri çıktı. Yayımlanan diğer kitapları: *Yaseminler Tüter mi, Hâlâ?, İşkenceci, Via La Muerte! (Yaşasın Ölüm!), 'Nuke' Türkiye, Valla Kurda Yedirdin Beni!, O.K. Musti Türkiye Tamamdır, Kadere Karşı Koy A.Ş., Eylül '98, Schrödinger'in Kedisi: Kâbus, Schrödinger'in Kedisi: Rüya, Aydın Despotizmi, Aydınlanma Değil Merhamet, Dünya Nöbeti, Eyy Ubnem! Uyy Ubnem!, Hollywood'u Kapattığım Gün, Beyaz Türkler Küstüler.*

tamadres.com

AYDIN DESPOTİZMİ

Alev Alatlı

tamadres.com

§

Yayın No 1208

İnceleme 41

Aydın Despotizmi

Alev Alatlı

Kapak tasarımı: Utku Lomlu

Mizanpaj: Bahar Kuru Yerek

© 1985, Alev Alatlı

© 2012; bu kitabın tüm yayın hakları

Everest Yayınları'na aittir.

Everest Yayınları'nda 1. Basım: Mayıs 2013

ISBN: 978 - 605 - 141 - 608 - 3

Sertifika No: 10905

EVEREST YAYINLARI

Ticarethane Sokak No: 53 Cağaloğlu/İSTANBUL

Tel: (212) 513 34 20-21 Faks: (212) 512 33 76

e-posta: info@everestyayinlari.com

www.everestyayinlari.com

www.twitter.com/everestkitap

Baskı ve Cilt: Melisa Matbaacılık

Matbaa Sertifika No: 12088

Çiftehavuzlar Yolu Acar Sanayi Sitesi No: 8

Bayrampaşa/İstanbul

Tel: (0212) 674 97 23 Faks: (0212) 674 97 29

Everest, Alfa Yayınları'nın tescilli markasıdır.

*Düşüncenin her korkudan azat olduğu bir ülke
Bir ülke ki insanları dimdik
Dünya duvarlarla bölünmemiş
Kelimeler gönlün derinliklerinden fıskırır
Emek kemâle uzatır kollarını
Aklın ırmağı alışkanlıkların karanlık çölünde
kuruyup gitmemiş
Ne olurdu Tanrım! Benim yurdum da böyle bir ülke olsa!
(Tagore'dan, Cemil Meriç, Bu Ülke)*

Şeybnus Önen'e
Sonsuz sevgi, saygı, kardeşlikle...

tamadres.com

AÇIKLAMA

Bu çalışmaya üç nedenle katlandım:

1. 1986 Türkiye'sinde, Türkiye ilericiliğinin önderlerinden, “bilimadamı” kimliği ile ünlü, etkin ve üretken bir Türk aydını, “Türk estetiği ve roman” konularındaki düşüncelerini anlatmayı vaat ettiği bir çalışmada, genç bir yazarın hemen her kitapçıda bulunabilecek bir yapıtını, Latife Tekin'in *Gece Dersleri*'ni, yetersiz ya da bağlam dışı aktarmalar ve yorumlarla, yapıtta var olanı yok, yok olanı var ederek, kendi tezlerini doğrulayacağını umduğu biçimde ve okurlarının gözlerinin içine baka baka saptırmaktan zerre kadar utanç duymayabiliyor; okurun elinin altındaki bir yapıtın böylesine yakışsız bir saptırma ile yorumlanabilmiş olması, başka bir dilde yazılmışlık, eski basım olma vb. nedenlerle genç okurlara uzak düşen kitapların aktarılmasında gözetilen özen hakkında, bilim ahlakı adına derin endişelere sevk ediyorum.

2. Türkiye'nin neredeyse ölümcül bir anomali geçirdiğine, bu cinnetin çıldırışlıktan nasibini alan tüm hareketler tarafından yeniden değerlendirilmesi, çözümlenmesi gereğine inanıyor, olmadığının varsayılmasının, inkârının yeni ve daha da meş'um dönemleri getirebileceğinden korkuyorum.

3. İstibdadın sadece belirli ve bilinen kurumların tekelinde olmadığına, Türk düşünce hayatında muhtelif köşebaşlarında yerleşik aydınların “yeni”ye geçit vermeyen tekellerini ısrarla korumak gayreti içinde olduklarına, bu tutumun özgür düşünce filizlerinin hoyratça kopartılması ile sonuçlandığına, gençlerin üzerinde neredeyse sınıfsal nitelikli bir baskı yarattığına inanıyor, Türk düşünce yaşamını ve edebiyatını vesayetleri altında tutmaya çalışan bütün müstebitlere karşı çıkılması gerektiğini savunuyorum.

Alev Alatlı/ Temmuz, 1986

tamadres.com

ÖNSÖZ

Yalçın Küçük'ün, Latife Tekin'in yapıtlarının “roman” olduğunu tescil eden kitabının “Önsöz”ünün ilk cümlesi: “Bu çalışmamın **boyutu**, kitap imza günlerinde **doğdu**.”

Bir daha okuyorum: “**boyutu... doğdu**”? Doğan bir boyut? Nasıl bir boyut? Yoksa, düpedüz en, boy, yükseklik anlamında, “ebatları” mı?

İkinci cümle, Küçük'ün imza günlerinde saptadığı okuyucu nitelikleri; “pek çok”, “parası yetişmediği için kitap alamayan”, “üniversitenin ilk yıllarından ya da **lisenin son sıralarından** öğrenciler”. “**Lisenin son sıralarından**”? Nasıl yani? Arka sıralarda mı oturuyorlar? Birinci paragraf böyle sona eriyor.

İkinci paragrafta, Küçük'ün “hızlı kitap okumak” gibi bir meziyeti olduğunu öğreniyoruz ve bunun bir nedeninin de kiralık kitap veren küçük kitapçılardan ödünç aldığı kitapların bir gün içinde geri verilmesi zorunluluğu olduğunu çıkarıyorum. “Çıkاریyorum,” diyorum, çünkü çıkarsamaya cevaz veren, cümlenin kendisi değil, okurun “feraseti”. Cümle şöyle: “Hızlı kitap okumanın bir nedeni de, çocukluğumda, günlüğü beş kuruştan kitap okumam oluyor.” “**Hızlı kitap**

okumanın bir nedeni de...” diye başlayan cümle, “Çok yemek yemenin bir nedeni de pankreas kifayetsizliğidir” türünden bir hüküm cümlesi olmak gerekirken, “çocukluğumda, günlüğü beş kuruştan kitap okumam oluyor” yapısında sürüyor. “Olmak” yardımcı fiilinin bir isim fülle kullanılmasını yazarın özgünlüğüne ve özgürlüğüne vermek belki mümkün, ne var ki, “Şöhretin bir başka nedeni de genç kızlığımda günlüğü beş liradan sahneye çıkmam oluyor” gibi aynı yapıda bir cümlenin Türkçesini, Tekin’e “diline özen göstermesi”ni öğütleyen¹ Küçük nasıl değerlendirirdi diye merak etmemek mümkün değil. İkinci paragrafın son cümlesi yazarının bir başka meziyetini dile getiriyor: “Sınırlı harçlığımla daha çok kitap okuyabilmek için, **çocukluk yemeklerimi** ihmal ettiğimi hatırlıyorum.” “Büyüklik yemekleri” nasıl oluyor?

Sonra bir hüküm: “Öğrenci yurtları kitap okumayı suç sayan bir havaya büründü.”

Sonra da: “Bu çalışmamı elimden geldiğince küçük boyutlu tutmaya karar verdim.” Nihayet anlıyorum, “Bu çalışmamın boyutu, kitap imza günlerinde doğdu,” demek, “Bu çalışmamı kısa tutmak gerektiğini imza günlerinde anladım,” demek. Kısallığın gerekçesi ise okurlarının mali durumları.

***

Üç yıldızla ayrılmış ikinci cümleler grubunda, “Bu nedenle estetikle ilgili tüm düşüncelerimi burada yazamadım,” *Küfür Romanları*’nın estetik üzerine bir çalışma olacağını müjdeliyor. Estetik, yani, “güzel”in incelenmesi, güzeli inceleyen felsefe dalı, güzel sanatların ve güzel sanatların uyandırdığı tepkilerin teorileri, her türlü güzel bilimi. “Türkiye’de, **Türk**

---

1 Yalçın Küçük, *Küfür Romanları*, Tekin Yayınevi, İstanbul, s. 79, 1986.

estetliğini kemiren yapısalcılıkla ve yapısalcılarla bir hesaplaşma gerektiğine inanıyorum.” Hükümler merak uyandırıcı, “Türk estetiği” nedir? “Yapısalcılara yöneltmek istediğim eleştirilerimin, bir bölümünü çok aşacağına saptadım; yeni küçük boyutlu başka bir kitaba sakladım.” İbret verici bu cümleden çıkardığımız: “*Küfür Romanları* estetiksel bir çalışma, ancak kitabın kısa tutulması kaygısı, yapısalcılarla hesaplaşmayı bir başka kitaba erteliyor.”

***

Üçüncü cümleler grubu bir hükümlerle başlıyor: “12 Eylül, en büyük ve en kolay başarısını sanatta ve edebiyatta, **toptan ekin alanında** elde etti.” “Toptan ekin alanı”?

Küçük’ü, Küçük’ün yöntemi ile irdeleyelim: “Ekin”, “hars”ın Türkçesi. “Hars”, Ziya Gökalp’in “kültür” sözcüğüne, Latince’nin “colere” mastarından yola çıkarak yakıştırdığı karşılık. “Yakıştırdığı” diyoruz, çünkü “hars”ın Firuz Abâdi sözlüğündeki anlamları, “Kesb-i kâr edip mal toplamak; bir kişi dört hatun almak; ifrat ve mübalâğa üzere cimâ eylemek; eşek zekerinin dibi ve kökü; binek hayvanını fazla yormak; tarlaya tohum ekmek...”² Öyle ise, “ekin” kelimesi **belki de yazıcının yoğunlaşan ittihat ve terakkici baskıya bir göz kırpmasıdır.**

Hükümümü çok mu afaki buldunuz? Okurun bağışlaması umut ve dileği ile Yalçın Küçük’ün eleştiri yöntemlerine dikkat çekmek istedim. Tekin’in, ““Bu gece mahrem görüntülerim üstümde” sözcükler kümesini nasıl “eleştirdiğine”³ bakalım:

---

2 Bu bilgiyi Cemil Meriç’e borçluyuz. *Kültürden İrgana*, İnsan Yayınları, s. 13, 1986.

3 Yalçın Küçük, *op. cit.*, s. 75-76.

“Mahrem görüntülerim üstümde” sözcük cümlesinin, cümleyi küme anlamında kullanıyorum, anlamını çıkaramıyorum. Ayrıca bu üç sözcüğün yan yana getirilmesindeki güçlüğü de işaret etmek gereğini duyuyorum. Türk Dil Kurumu sözlüğü, ‘görüntü’ için şu anlamları veriyor: ‘1. Gerçekten var olmadığı halde varmış gibi görünen şey, tayf, hayalet. 2. Fiz. Bir cismin yansıma yoluyla optik aygıtında görünen şekli, hayal.’ Ferit Develioğlu’nun Osmanlıca-Türkçe Sözlüğü ise mahrem için şu karşılıkları sayıyor: ‘1. Haram, şeriatın yasak ettiği şey. 2. Nikâh düşmeyen, şeriatçe evlenilmesi yasak edilen. 3. Şeriatçe kadının kendisinden kaçmadığı erkek. 4. Biriyle çok samimi içli dışlı olan. 5. Gizli olan, herkese söylenmeyen. 6. Herkesçe bilinmemesi icap eden.’ Sözlük, mahremin Arapça haramdan geldiğini ayrıca belirtiyor. ‘Haram görüntülerim üstümde’ ya da ‘şeriatçe yasak görüntülerim üstümde’ sözcük kümelerinden hâlâ bir anlam çıkaramıyorum. **Belki de yazıcının yoğunlaşan İslamik baskıya bir göz kırpmasıdır; böyle düşünüyorum.**”

Yazarın tezlerini nasıl geliştirdiğini saptamak için geri dönmek zorundayım. “Toptan ekin alanı” tanımlamasındaki “ekin” sözcüğünü bir an için “kültür” sözcüğü ile değiştirsek de “alan” ve “toptan” sözcüklerinin muğlaklığından kurtulamıyoruz. “Kültür alanı” ne olabilir, toptanı nedir, perakendesi mümkün mü? “Toptan kültür alanı” tanımı, “sanat ve edebiyat” olabilir mi? Sanat ve edebiyatın “ekin”in bütünü oluşturması mümkün olabilir mi? Salt sanat ve edebiyattan oluşan bir kültür düşünülebilir mi?

İzleyen cümle ile birleştirdiğimizde yeni bir tez buluyorum: “12 Eylül, birçok alanda belleği silmek istedi. İnsanın belleği, bir elektronik hesap makinası belleği türünden, vücuttan ayrılamıyor. Elektronik hesap makinasının kasa-

belleğini çıkarmamız mümkün; insanın kafatasından belleğini alamıyorsunuz.”

Yani, 12 Eylül birçok alanda belleği silmek istedi ve silemedi, öyle mi? Herhalde değil, “12 Eylül en büyük ve en kolay başarısını sanatta ve edebiyatta, toptan ekin alanında elde etti,” diyen kendisi! “Peki, ne diyor?” sorusu bizi Küçük’ün tezini formal mantık kurallarına göre incelemeye götürüyor: Birinci cümlede iki önerme var:

1. İnsanın belleği, elektronik hesap makinesinin belleği gibidir.

2. İnsanın belleği, vücudundan ayrılamaz.

Vargı: Elektronik hesap makinesinin belleği de vücudundan ayrılamaz.

Bu equivocation* safсата türünün iyi bir örneğidir. Küçük’ün özürlü mantığının nedeni, “insan belleği”nin “yeti”,** elektronik hesap makinesinin belleğinin bir “elektronik devre” olduğunu göz ardı etmek savrukluğudur.

Tezi bir kez daha cümlelerin her ikisini de içerecek şekilde inceleyelim. Önce önermeler:

1. İnsanın belleği, elektronik hesap makinesinin belleği gibidir.

2. İnsanın bir elektronik hesap makinesinin belleği gibi olan belleği vücuttan ayrılamaz.

3. Elektronik hesap makinesinin kasasından belleğini çıkarmak mümkündür.

Vargı: İnsanın kafatasından belleği alamıyorsunuz.

---

* “Equivocation: İki anlamlı sözle aldatma.” (Revised Redhouse Dictionary, English-Turkish). Burada iki anlamda kullanılan söz, “Bellek”tir, bkz. dipnot 6.

** TDK sözlüğüne göre bellek, “öğrenilmiş veya baştan geçmiş bir şeyi zihinde tutma yetisi, hafıza”dır. “Yeti” ise “güç, kuvvet, meleke” anlamına gelir.